

Мр Драгица Ожеговић
Драженко Јоргић
Основна школа "Станко Ракита"
Бања Лука

ТЕШКОЋЕ УЧЕЊА И АКТИВНОСТИ УЧЕНИКА

Резиме: Процес учења, његове тешкоће и исходишне одреднице вијековима привлаче пажњу стручњака различитих профила, ученика и родитеља. У раду смо настојали емпиријским неексперименталним истраживањем утврдити тешкоће учења ученика основне школе с обзиром на дневну временску димензију и сложеност наставних садржаја у појединим предметима, утврдити узроке тешкоћа учења појединих предмета и идентификовати активности ученика у слободном времену.

Кључне ријечи: учење, тешкоће учења, наставни предмет, активност, слободно вријеме.

УВОД

Учење је способност усмјерена стицању знања, вјештина и навика с циљем прогресивног мијењања личности, а развија се планским и континуираним радом. Школско учење, тешкоће, и исходишне одреднице учења питања су која одувјек привлаче пажњу педагога, психолога, просвјетних радника, родитеља, породице и ученика. Многобројна је листа узрока који непосредно и посредно утичу на успјех у учењу, а најчешће спомињани су: интелектуална способност, мотивисаност, радне навике, пажња, памћење, здравље, породични услови, организација и реализација наставе и ваннаставних активности, стручна оспособљеност и мотивисаност наставног кадра, опремљеност школе, наставни планови и програми, уџбеници,...

Када се у учењу не постигну очекивани резултати говоримо о тешкоћама у учењу. Неуспјех у школи је не само лични, индивидуални проблем, већ много шири с бројним друштвеним и личним импликацијама, па се сматра да успјех који дјеца постижу у школи истовремено је и успјех школе, родитеља и шире друштвене заједнице. Улога ученика је комплексна (стицање унапријед структурисаног фонда знања, усвајање нових облика понашања) чије остварење претпоставља висок степен залагања, које увелико оптерећује ученике.

Др Иван Ивић (1985) сматра да проблем оптерећености има неколико аспеката:

1. квантитативни аспект (тј. временско оптерећење исказано бројем часова за школске обавезе),
2. оптерећење типовима активности и
3. интелектуална тежина програмских садржаја за поједине узрасте.

Оптерећење ученика, као један од значајних узрока тешкоћа у учењу, индикативан је симптом „педагогије без дјетета“ која подразумева концепцију школе у којој се не води довољно рачуна о интересима и могућностима дјетета. Тешкоће у учењу узрокују и застарјела организација и реализација наставе јер како рече Вук: „Није знање знање знати, већ је знање знање дати“ (В. Караџић), неквалитетни уџбеници, преопширни наставни програми, неприлагођеност наставних садржаја узрасту ученика, недовољна мотивисаност ученика и наставника, недовољна припремљеност наставника, породични и здравствени проблеми и сл.

Емпиријским неексперименталним истраживањем настојали смо сазнати с којим тешкоћама у учењу су суочени ученици предметне наставе у нашој школи.

МЕТОДОЛОШКИ КОНЦЕПТ ЕМПИРИЈСКОГ ИСТРАЖИВАЊА

Школске 2003/2004. године у Основној школи „Станко Ракита“ реализовано је емпиријско неекспериментално истраживање, чији циљ је био *утврђивање тешкоћа учења и идентификовање ваншколских активности ученика предметне наставе.*

Наведени циљ имплицирао је сљедеће логички повезане задатке истраживања:

1. Установити дневну временску динамику учења и бројност наставних предмета у ваншколском учењу,
2. Идентификовати и рангирати наставне предмете према тежини, односно сложености учења,
3. Идентификовати тешкоће учења у појединим наставним предметима,
4. Идентификовати и рангирати активности ученика у слободном времену и
5. Сагледати ученичке приједлоге за олакшање процеса наставног, ваннаставног и ваншколског учења.

Школско микроистраживање реализовано је примјеном методе теоријске анализе, дескриптивне и компаративне методе, а од истраживачких техника примјењено је анкетирање. У сврху анкетирања примјењен је анкетни упитник за ученике предметне наставе.

Узорком истраживања обухваћено је 76 ученика или око 30 % ученика предметне наставе у Основној школи „Станко Ракита“, односно сваки трећи ученик у предметној настави.

Зависно промјењиву варијаблу у истраживању представља учење и тешкоће у учењу, док независно промјењиву варијаблу представљају наставни, ваннаставни и ваншколски утицаји на исходишне резултате процеса учења. Међу изразите утицаје на процес учења посебно треба издвојити временску динамику учења и број наставних предмета, сложеност и тежину наставног предмета, интерперсонални и интермедијални односи у школском учењу, као и слободно вријеме ученика.

Значај овог истраживања треба посматрати у дидактичко-методичком контексту и контексту унапређивања кориштења слободног времена ученика. Сви добијени резултати представљају дио идентификације могућих препрека у процесу активног и пасивног учења. Резултати истраживања могу бити солидни индикатори наставницима за инвентивније планирање, реализацију и вредновање наставног процеса у сврху унапређивања процеса учења, било да се ради о школском или ваншколском учењу. Смањивањем тешкоћа у процесу учења моћи ће се утицати на изграђивање позитивне интерперсоналне педагошке климе у школи, а посебно на изграђивање позитивних ставова ученика о школи, као и значају правилног и рационалног активног и пасивног учења.

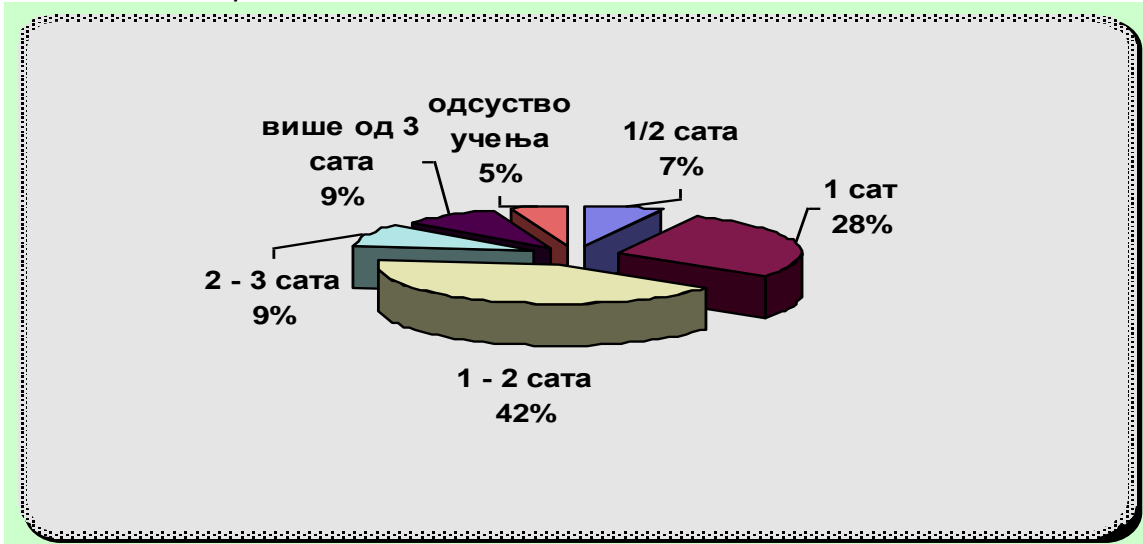
РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

1.) Дневна временска динамика учења и бројност наставних предмета у ваншколском учењу

У ваншколско вријеме дјеца уче различитим темпом, трудом и различит број наставних предмета у једном дану. Дјеца се међусобно разликују по интелектуалним способностима, когнитивним стиловима, стиловима учења, као и по развијености радних навика. Некима треба мање, а некима више времена да „савладају“ наставно градиво. Исто тако, неки могу да уче дневно један предмет, док други могу да уче више наставних предмета.

У сљедећем графикону приказујемо добијене резултате *дневне временске динамике* ваншколског учења:

Графикон 1.: Дневна временска динамика ваншколског учења ученика предметне наставе

У приказаном графикону уочавамо да већина ученика (70 %) дневно „код куће“ учи 1, односно 1 до 2 сата. Два до три сата, или више од три сата учи 18 % ученика. Око пола сата учи 7 %, док сваки 20-ти ученик (5%) уопште не посвећује пажњу ваншколском учењу. На основу ових резултата можемо закључити да није занемарљив проценат ученика који неплански и веома мало времена уче код куће, из чега слиједи потреба указивања на значај планирања адекватног и рационалног искориштавања времена за учење различитих наставних садржаја.

Наредни графикон представља однос *дневне заступљености броја наставних предмета* у ваншколском учењу:

Графикон 2.: Бројност наставних предмета у ваншколском учењу

Преглед података у представљеном графикону јасно нам указује да већина ученика (42 %) учи дневно 2 предмета, али дискутабилно је што скоро сваки трећи ученик (31 %) учи искључиво само кад је „контролни рад“ или „кад очекују да ће их питати наставници“. Јасна је слика да ученици још увијек занемарују учење из свих предмета (којих је дневно 4 до 5), што се касније одражава као кампањско учење за ситуације „кад загусти“.

2.) Сложеност учења и наставни предмети

Опште позната је чињеница да постоје „лаки“ и „тешки“ наставни предмети. Наставни предмети се међусобно разликују по садржајној супстанци, обиму и дубини наставне грађе, а посебно по методичким специфичностима активности наставника у процесу наставног поучавања и иницирања учења ученика.

Сљедећа табела садржи ученичке ранг-позиције наставних предмета према сложености (тежини) учења:

Табела 1.: „Најтежи“ и „најлакши“ наставни предмети за учење

НАЈСЛОЖЕНИЈИ (НАЈТЕЖИ) НАСТАВНИ ПРЕДМЕТИ ЗА УЧЕЊЕ		НАЈЈЕДНОСТАВНИЈИ (НАЈЛАКШИ) НАСТАВНИ ПРЕДМЕТИ ЗА УЧЕЊЕ	
РАНГ НАСТАВНОГ ПРЕДМЕТА	НАСТАВНИ ПРЕДМЕТ	РАНГ НАСТАВНОГ ПРЕДМЕТА	НАСТАВНИ ПРЕДМЕТ
1.	математика	1.	биологија
2.	физика	2.	физичко васпитање
3.	хемија	3.	ликовна култура

Примјећујемо да егзактни наставни садржаји који су засновани на логичко-математичким релацијама схватања и разумијевања представљају највећу тешкоћу у процесу учења. Статистички индикатори анализе школских успјеха показују да су најниже средње оцјене управо у предметима као што су математика, физика и хемија. Насупрот овоме, најједноставнији приступ учењу је у настави биологије, физичког васпитања и ликовне културе, и то вјероватно из разлога већег интересовања ученика према овим предметима и специфичности природе програмских садржаја. Дакле, намеће се потреба изналагања рационалнијих путева у методичком схватању према иновативнијим и сврсисходнијим приступима учењу у наведеним најсложенијим предметима.

Постоје различити капацитети утрошеног времена за учење одређених сложених или мање сложених наставних предмета. У наредној табели управо приказујемо кореспонденцију дужине утрошеног времена за учење и наставних предмета за иста времена:

Табела 2.: „Најдуже“ и „најкраће“ утрошено вријеме за учење наставних предмета

„НАЈДУЖЕ“ ВРИЈЕМЕ ЗА УЧЕЊЕ		„НАЈКРАЋЕ“ ВРИЈЕМЕ ЗА УЧЕЊЕ	
РАНГ НАСТАВНОГ ПРЕДМЕТА	НАСТАВНИ ПРЕДМЕТ	РАНГ НАСТАВНОГ ПРЕДМЕТА	НАСТАВНИ ПРЕДМЕТ
1.	историја	1.	физичко васпитање
2.	хемија	2.	математика
3.	биологија	3.	ликовна култура

Можемо претпоставити да је основни разлог великог утрошка времена за учење историје, хемије и биологије *обим* наставне грађе (доминантно текстуалне природе). Уџбенички (текстуални) садржај у овим предметима обимнији је у односу на друге предмете. Насупрот овим предметима у настави физичког васпитања и ликовне културе текстуални контекст учења је минимизиран, док је традиционално познато (најчешће због сложености градива) да ученици још увијек избјегавају учење у математици. Велико проблемско питање је: „Како рационализовати и уравнотежити вријеме учења за све предмете, с тим да утрошак времена за учење једног предмета не иде на штету времена за учење неког другог предмета?“

3.) Разлози тешкоћа учења и повезаност са наставним предметима

Постоје бројни разлози који отежавају процес учења. Изворишта инхибитора процеса учења су различита. То могу да буду обим, дубина и сложеност наставних програма, неприлагођеност уџбеника настави и учењу, неадекватан методички рад наставника, наставничко активирање и самоактивност ученика, утицај социјалног окружења и слично.

Најучесталији разлози отежаности процеса учења (према мишљењу већине ученика) су:

1. Преобимно градиво и недовољно времена за учење,
2. Много неразумљивих ријечи у уџбеницима и
3. Нејасно објашњавање лекција у уџбеницима.

Уочавамо да обим градива и нефункционалност садржаја текстуалне природе у уџбеницима представљају уопштено најизраженију препреку у процесу учења код ученика предметне основношколске наставе.

Постоји евидентна повезаност сложености наставних предмета за учење и основних разлога сложености учења у тим предметима, што представљамо у сљедећој табели:

Табела 3.: Најчешћи разлози сложености учења у наставним предметима

НАСТАВНИ ПРЕДМЕТ	РАЗЛОГ СЛОЖЕНОСТИ УЧЕЊА
математика	нејасно објашњавање на часу
физика	нејасно објашњавање на часу
хемија	нејасно објашњавање на часу
биологија	преобимно градиво и недовољ. времена за учење
историја...	преобимно градиво и недовољ. времена за учење

Евидентно је да је у најсложенијим предметима за учење најчешћи разлог сложености учења проузрокован на релацији поучавања и учења. Дакле, у самом наставном процесу треба посветити више пажње очигледности и примјерености објашњавања и иницирања интерактивног и индивидуализованог вјежбања, као и честом повратном информисању наставника о ученичком усвајању програмских задатака.

4.) Идентификација учесталости активности ученика у слободном времену

Поред учења, било да се ради о активном или пасивном облику, ученици своје слободно вријеме користе и у друге сврхе. Бројне су активности које ученици упражњавају у свом слободном времену, а које су одраз њихових актуелних интересовања.

Најучесталије активности ученика у слободном времену су: 1) фудбал, 2) кошарка, 3) гледање ТВ-а, 4) учење, 5) одбојка, 6) разне забавне игре, 7) шетња, 8) вожња бицикла, 9) слушање музике, 10) рад на рачунару, 11) трчање, 12) видео игре, 13) дружење, 14) плес, 15) тенис, 16) пецање, 17) рад у кући, 18) читање, 19) картање, 20) свирање, 21) шах, 22) вожња ролерима, итд. Примјећујемо да су најчешће преокупације ученика у слободном времену бављење спортским активностима и гледање телевизије.

Повезивање ваншколских интересовања ученика (слободно вријеме) и активности у наставном процесу представљају једну од могућих спона којој треба посветити пажњу приликом извођења наставе у било ком предмету. Све претходно наведене тешкоће учења могу се једним дијелом ублажити пројцирањем школског учења као интеракције програмских садржаја и актуелних интересовања и преокупација ученика (нпр.: учење кроз игру, уз опуштајућу музику, „internet“ претраживање, усмјеравање и

повезивање наставних садржаја са актуелностима на телевизији, и слично). Оно што дјеца воле да раде, у сваком случају, треба да буде један од приступа у самом наставном процесу.

5.) Олакшање процеса наставног, ваннаставног и ваншколског учења

Занимљиви су и значајни за унапређивање процеса учења приједлози ученика предметне наставе за изналагање рјешења о могућностима олакшања процеса учења. Као најизразитије приједлоге наводе:

1. смањити градиво,
2. боље објашњавати и
3. више учити.

Ова три најупечатљивија приједлога нису ништа друго него антитеза свим досада евидентираним тешкоћама учења са којима се ученици предметне наставе сусрећу. Поједини ученици наводе и *специфичне приједлоге* за олакшање и већу продуктивност процеса учења. Између осталог, они говоре о (Види слику 1!):

Слика 1.: Специфични приједлози ученика за олакшање процеса учења

Сви наведени ученички приједлози могу, у сваком случају, бити одлична смјерница за изналагање иновативнијих приступа планирању, организацији и вредновању процеса наставног, ваннаставног и ваншколског учења.

ЗАКЉУЧНО РАЗМАТРАЊЕ

Школско учење, без обзира на своју организованост и систематичност, ипак има одређених ограничења који отежавају исходишне резултате учења. Изворишта сложености процеса учења су различита, налазимо их у настави, ван наставе, односно ван школе, у личности ученика.

Као најчешћи инхибитори учења издвајају се неразвијеност њихових радних навика и техника учења, преобимност градива и неадекватна адаптираност уџбеника школском и ваншколском учењу. Поред ових инхибитора издваја се и нејасно објашњавање на часовима најсложенијих наставних предмета, немотивисаност ученика и наставника и сл.

Један од приоритетних задатака наставника и ученика је заједнички рад на превенцији школског неуспјеха, односно изналажење рјешења за отклањање странпутица у школском и ваншколском учењу. Нека од могућих рјешења била би и развијање навика континуираног учења и превазилажење унапријед формираног става о неуспјеху, ученичким могућностима прилагођен наставни програм, занимљивији уџбеници, очигледност у настави, адекватнија демократска комуникација на часовима, разноврсност облика и метода рада, диференцирани приступ ученику, функционална употреба савремене образовне технологије, координација рада породице и школе, и слично. Посебно треба нагласити и значај ученичког планирања слободног времена у контексту „тражења простора“ и за ваншколско учење.

ЛИТЕРАТУРА

1. Branković, D. (1999). Determinante pozicije vaspitanika u obrazovno-vaspitnom procesu. *Pedagogija br. 1-2*, str. 31-35.
2. Хавелка, Н. (1991). Однос ученика основне школе према појединим наставним предметима. *Настава и васпитање бр. 3*, стр. 131-147.
3. Ивић, И. (1985). Оптерећење ученика основне школе. *Настава и васпитање бр. 5*, стр. 757-768.
4. Milojković, S. (1991). Stavovi nastavnika o opterećenosti učenika osnovne škole. *Pedagoška stvarnost br. 1-2*, str. 49-56.
5. Сузић, Н. (1998). Како мотивисати ученике. Српско Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства Републике Српске.